

УДК 657.411:657.6(043.3)

Петренко Н.І.*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і аудиту
Відокремленого підрозділу**Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»***Сливінська О.Б.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Відокремленого підрозділу**Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»*

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ВИРІШЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ АКЦІОНЕРІВ

ROLE OF ACCOUNTING IN SATISFACTION OF INFORMATION NEEDS OF SHAREHOLDERS

АНОТАЦІЯ

В статті визначено склад інформації, необхідної акціонерам, та можливість її отримання з системи бухгалтерського обліку. Наведено недоліки діяльності акціонерних товариств, що спричиняють неврегульованість прав і повноважень менеджерів та акціонерів. Піднято проблему інформаційної захищеності дрібних акціонерів та їх взаємодії з власниками великих пакетів акцій.

Ключові слова: інформація, акціонери, звітність, бухгалтерський облік, корпоративна відповідальність.

АННОТАЦИЯ

В статье определен состав информации, необходимой акционерам, и возможность ее получения из системы бухгалтерского учета. Приведены недостатки деятельности акционерных обществ, которые вызывают неурегулированность прав и полномочий менеджеров и акционеров. Поднята проблема информационной защищенности мелких акционеров и их взаимодействия с владельцами крупных пакетов акций.

Ключевые слова: информация, акционеры, отчетность, бухгалтерский учет, корпоративная ответственность.

ANNOTATION

The composition of the necessary information to shareholders and the possibility of its obtainment from the accounting system are determined in the article. The disadvantages of joint stock companies, causing unresolved rights and responsibilities of managers and shareholders are provided. The problem of information protection of minority shareholders and their interaction with the owners of large blocks of shares was raised.

Keywords: information, shareholders, reporting, accounting, corporate responsibility.

Постановка проблеми. Однією з функцій бухгалтерського обліку є інформаційна, яка проявляється у наданні необхідних для прийняття рішень даних його користувачам. За умов переходу від командно-адміністративної економіки до ринкової змінилися потреби користувачів і, як наслідок, змінилася мета діяльності підприємства, а також вимоги до інформації, що формується в системі бухгалтерського обліку. Таким чином, утворена в системі бухгалтерського обліку інформація є одним з головних інструментів управління підприємством та засобом прийняття рішень, надає змогу проаналізувати стан підприємства

та спрогнозувати можливий розвиток подій у майбутньому.

Із розподілом функцій власника та управляючого виникла так звана інформаційна асиметрія, тобто ситуація, коли управлінський персонал, менеджери найвищої ланки проінформовані про стан підприємства краще, ніж його власники.

Найбільший інтерес до стану справ на акціонерних товариствах проявляють акціонери, оскільки мета діяльності будь-якого акціонерного товариства в класичній теорії прав власності полягає у максимізації добробуту акціонерів, що передбачено Принципами корпоративного управління [1]. Однак менеджери акціонерних товариств не завжди діють на користь акціонерів та не завжди сприяють зростанню ринкової вартості підприємства. «Існують ситуації, коли керівники, відчуваючи свою безкарність, прагнуть максимально задовольнити свої інтереси в збиток інтересів компанії і акціонерів» [2, с. 3]. В акціонерних товариствах існує конфлікт розподілу створеної доданої вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитком теорії і практики корпоративного управління займаються такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Р.С. Кравченко [2], О.В. Тарасова [3], В.Ф. Яковлев [4] та ін. Першою науковою працею з цього напрямку є дослідження Дж. Акерлофа [5]. Питанням інформаційного значення бухгалтерського обліку приділена увага багатьох вітчизняних науковців, зокрема, професорів Ф.Ф. Бутинця, І.В. Жиглей, Н.М. Малюги, М.С. Пушкар, М.Т. Щирби.

Виділення невирішених раніше частин. До сьогодні недослідженими залишаються питання значення бухгалтерського обліку у задоволенні інтересів суб'єктів економіки в контексті суспільного договору. Визначення та дослідження облікового інструментарію, відображення об'єктів обліку в пасиві бухгалтерського

балансу, його значення в задоволенні економічних інтересів різних користувачів, визначених в рамках теорії агентських відносин, сприятиме побудові оптимальної структури пасиву бухгалтерського балансу задля співставлення та врахування інтересів акціонерів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У зв'язку з цим постає необхідність вирішення наступних завдань:

- розкриття облікової природи інформації, необхідної для акціонерів;
- визначення адекватного правового режиму надання акціонерам інформації, що формується в системі бухгалтерського обліку;
- встановлення характеру і змісту прав і обов'язків суб'єктів господарських відносин за участю акціонерів на інформацію з обліку руху пасивів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У створенні та діяльності акціонерних товариств існують як переваги, так і недоліки. До переваг акціонерних товариств належать: можливість концентрації капіталу сприяє збільшенню підприємницької активності і надходженню його в економіку; можливості обмежити ризик втрати капіталу; їх діяльність не залежить від частки учасників; є ідеальною формою участі великої кількості осіб в господарській діяльності; відкритість громадськості; можливості для мажоритарних акціонерів забезпечувати контроль над більшими обсягами сукупного акціонерного капіталу.

Основною причиною об'єднання капіталів у сучасній економіці у вигляді акціонерного капіталу є необхідність концентрації капіталу, що може забезпечити лише безліч осіб, об'єднуючи свою власність. Такі особи повинні мати певні права у відношенні до цього капіталу. Створення нової юридичної особи замість множинності осіб спричиняє виникнення нового власника замість множинності власників, які об'єднали свій капітал і, як наслідок, розширення рамок договірних правовідносин та їх переростання в корпоративні правовідносини. Проблеми розвитку корпоративних відносин у сучасних умовах потребує всебічного теоретичного обґрунтування, що зумовлено відмінностями в розмірах і складності структур акціонерних товариств, у ступені залучення й інформованості менеджерів і акціонерів щодо справ товариства, в унікальних економічних умовах.

У ринкових умовах на формування сприятливого інвестиційного клімату і зміцнення економіки країни суттєво впливає рівень розвитку законодавства в частині забезпечення прав акціонерів на інформацію. У сучасному суспільстві інформація відіграє вирішальну роль, а інформаційні ресурси стають в один ряд з найважливішими ресурсами держави – природними, трудовими, фінансовими й іншими складовими його потенціалу [2, с. 6]. О.В. Євтушевська відмічає, що особливо складним та проблемним питанням у даний час є питання

про права дрібних акціонерів та їх взаємодія з власниками великих пакетів акцій [6, с. 336]. Розосередження власності означає для акціонерів неможливість участі у визначенні корпоративної політики. Призначені менеджери керують підприємством, а акціонери слідує за рішеннями менеджерів. Щоб управління роботою акціонерного товариства було найбільш ефективним, на наш погляд, право голосу в управлінні акціонерним товариством повинні мати і менеджери, і акціонери, і рада директорів, а для цього необхідний широкий спектр інформації.

Однією з головних причин зловживань є закриття або надання менеджерами недостовірної інформації акціонерам, суспільству і державі. Поділяємо точку зору Р.С. Кравченко: «Інформаційна прозорість ринку цінних паперів виступає як одна з основних гарантій прав інвесторів» [2, с. 4]. Дж. Дайн виділяє чотири види порушень фундаментальних обов'язків директорів, характерних для права Англії: 1) незаконне заволодіння власністю компанії; 2) конфлікт між особистими інтересами директора і його обов'язками діяти на користь компанії; 3) використання наданих директоріві владних повноважень для неналежних цілей; 4) здійснення дій, що приводять до «виходу компанії за рамки її правоздатності» [7]. Отже, без отримання акціонерами повної та достовірної інформації про роботу акціонерного товариства в стислі терміни і за мінімальних матеріальних витрат, здійснення інших прав акціонерами може виявитися досить ускладненим або навіть неможливим.

На підставі аналізу складу інформації, необхідної для акціонерів (табл. 1), зроблено висновок, що практично вся інформація різних видів формується за допомогою бухгалтерського обліку. Інша справа, чи вся інформація надається сьогодні на розгляд акціонерам, чи є у акціонерів відповідні вимоги та запити до менеджерів акціонерних товариств надавати таку інформацію.

Із наведеного вище бачимо, що у акціонерів існують різноманітні потреби в інформації про діяльність товариства, в яке вони інвестували свій капітал. У даній ситуації виникає питання, чи можуть акціонери мати доступ до такої інформації, і якщо так, то яким чином вона повинна бути представлена?

Зовнішнім користувачам, згідно з чинним вітчизняним законодавством, надається фінансова звітність, а внутрішні користувачі мають право отримувати не лише фінансову звітність, а й внутрішню управлінську звітність. Основним завданням внутрішньої звітності є найповніше задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів. Вважаємо, що для акціонерів інформації, розкритої у фінансовій звітності, недостатньо. Із перерахованих у таблиці 1 джерел інформації бачимо, що для акціонерів в цілях отримання певних видів

Таблиця 1

**Інформаційні потреби акціонерів та можливість її формування
в системі бухгалтерського обліку**

Складові інформації	Первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку та бухгалтерська звітність для отримання інформації
Економічна інформація	
Життєвий цикл бізнесу	Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліку по рахунках 23, 90, 70, звіт про фінансові результати, баланс, внутрішня звітність
Життєвий цикл основної номенклатури продукції	Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліку по рахунках 23, 90, 70, звіт про фінансові результати, баланс, внутрішня звітність
Стратегія фінансово-господарського розвитку	Фінансова звітність, внутрішня звітність та ін.
Забезпеченість обіговими коштами та наявність внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування	Фінансова звітність, внутрішня звітність та ін.
Структура капітальних вкладень у розвиток підприємства	Фінансова звітність, внутрішня звітність, реєстри бухгалтерського обліку
Відтворювальна структура капітальних вкладень	Баланс, примітки до річної фінансової звітності, інші форми фінансової звітності, реєстри синтетичного та аналітичного обліку, внутрішня звітність
Структура формування фінансових результатів	Звіт про фінансові результати, баланс, реєстри синтетичного та аналітичного обліку, внутрішня звітність
Ресурси та їх використання	Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліку по рахунках 23, 90, 66, 10 тощо, фінансова звітність, внутрішня звітність
Вплив темпів інфляційних процесів в країні на виробництво	Реєстри синтетичного та аналітичного обліку, фінансова звітність щодо уцінки та дооцінки, курсових різниць, внутрішня звітність
Відносини з податковою системою, наявність пільг та умови їх одержання, державне фінансування	Баланс, реєстри синтетичного та аналітичного обліку по рахунках 64, 65, 48, внутрішня звітність, податкова звітність
Наявність проектів інвестування	Реєстри синтетичного та аналітичного обліку по рахунках 14, 15, 35, первинні документи, Баланс, Примітки до річної фінансової звітності, інші форми фінансової та внутрішньої звітності
Технологічна (технічна) інформація	
Розвиток і використання власного науково-технічного потенціалу	Фінансова звітність, реєстри обліку, внутрішня звітність
Наявність технічного оснащення функцій управління та ефективної системи інформаційного забезпечення підприємства	Баланс, Примітки до річної фінансової звітності, реєстри обліку та внутрішня звітність
Стан зношеності основних засобів, наявність та рівень використання виробничих потужностей	Примітки до річної фінансової звітності, Баланс, інші форми фінансової звітності, реєстри бухгалтерського обліку
Доцільність зміни складу основних фондів підприємства	Баланс, Примітки до річної фінансової звітності, реєстри обліку та внутрішня звітність
Наявність бізнес-планів на пріоритетні напрямки розвитку виробництва	Баланс, Примітки до річної фінансової звітності, реєстри обліку та внутрішня звітність
Організаційна інформація	
Форма власності та організаційно-правова структура підприємства	Примітки до річної фінансової звітності, інші форми фінансової та внутрішньої звітності
Галузь, тип виробництва, галузеві особливості	Реєстри синтетичного та аналітичного обліку, фінансова звітність, внутрішня звітність
Ступінь державного контролю за діяльністю підприємства	Реєстри синтетичного та аналітичного обліку, фінансова звітність, внутрішня звітність
Склад основних дебіторів, кредиторів та інвесторів, замовників і постачальників	Реєстри синтетичного та аналітичного обліку по рахунках 36, 37, 63, 68, фінансова звітність, внутрішня звітність
Наявність сформованих міжгосподарських зв'язків та ступінь міжнародних зв'язків і участі підприємства в міжнародному бізнесі, наявність господарських та географічних сегментів	Реєстри синтетичного та аналітичного обліку, фінансова звітність, внутрішня звітність
Темпи розширення господарської діяльності	Реєстри синтетичного та аналітичного обліку, фінансова звітність, внутрішня звітність

Продовження таблиці 1

Політична інформація	
Прозорість, демократичність, підконтрольність, корумпованість підприємства	Фінансова звітність, реєстри синтетичного та аналітичного обліків, фінансова звітність, внутрішня звітність
Політика зниження ризику з діловими партнерами	Реєстри синтетичного та аналітичного обліків, фінансова звітність, внутрішня звітність
Наявність виробничих підрозділів за межами України, які утримуються за кошти підприємства	Реєстри синтетичного та аналітичного обліків по рахунках 63, 68, 31, 37 тощо, фінансова звітність, внутрішня звітність
Правова інформація	
Наявність та використання можливостей самостійного планування діяльності підприємства	Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліків по рахунках 23, 28, 70, 90 тощо, фінансова звітність, внутрішня звітність
Наявність забезпечення державою пільгових умов впровадження прогресивних технологій	Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліків по рахунках 23, 91, 92, 64, 66, 65, 48 тощо, фінансова звітність, внутрішня звітність
Соціальна інформація	
Кадровий потенціал та його віковий склад	Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліків по рахунках 23, 91, 92, 66, 65 тощо, фінансова звітність, внутрішня звітність
Наявність внутрішньої соціальної інфраструктури виробництва	Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліків по рахунках 23, 37, 91, 92, 66, 65 тощо, фінансова звітність, внутрішня звітність
Екологічна інформація	
Наявність джерел забруднення навколишнього середовища	Реєстри синтетичного та аналітичного обліків, фінансова звітність, внутрішня звітність, податкова та статистична звітності
Розробка та впровадження технологічних процесів	Реєстри синтетичного та аналітичного обліків, фінансова звітність, внутрішня звітність

інформації необхідна не лише фінансова звітність, а й інколи реєстри як синтетичного, так і аналітичного обліків, є випадки, коли акціонери повинні звернути увагу і на первинні документи, особливо якщо на підприємстві відбуваються досить суттєві, що займають значну питому вагу, господарські операції. Адже можливі різні шахрайські дії працівників підприємства та різні негативні тенденції в розвитку акціонерного товариства, які суто на підставі фінансової звітності виявити неможливо.

Процитуємо для підтвердження нашої думки В.А. Галаганова: «В результаті протистояння між працею і капіталом, властиве ранньому капіталізму, набуло форми протистояння між бідними і багатими членами суспільства, що виражається через розміри капіталу, що є у них, причому що знаходиться як в особистій власності, так і не належить їм особисто, але що знаходиться під їх контролем. Останнє – це нова грань даної суперечності, що привносить акціонерними товариствами. Формально багатий член суспільства може мати особистий капітал, не набагато більший, ніж у бідного, але реально він має право розпоряджатися величезними загальними капіталами, які особисто йому не належать. Службове положення багатого члена суспільства дозволяє йому отримувати додаткові переваги, які роблять його індивідуальне життя (включаючи сім'ю і тому подібне) набагато багатше в усіх відношеннях» [8, с. 22].

Більш детально розкриємо існуючі недоліки акціонерних товариств: можливість існування фіктивного акціонерного засновни-

цтва; найдорожча форма підприємницького об'єднання; складніше управління порівняно з управлінням інших суб'єктів господарювання; контроль за діяльністю акціонерного товариства з боку власників дрібних пакетів акцій часто є неефективним; існує можливість спекуляції акціями та введення в оману недостовірною інформацією.

Недоліки в діяльності акціонерних товариств зумовлені наступними причинами: небажанням допускати до участі в управлінні справами товариства третіх осіб, непрозорістю діяльності багатьох компаній, побоюванням того, що конкуренти зможуть здійснювати недружнє придбання корпоративних прав на відкритому фондовому ринку з метою поглинання тих чи інших компаній шляхом розширення участі в акціонерному капіталі; власники вітчизняних промислово-фінансових груп поки що неохоче йдуть на залучення сторонніх акціонерів, оскільки не поспішають ділитися з кимось корпоративними правами та владою, що забезпечує вирішальний контроль над підприємствами, що входять до складу таких груп; внутрішня природа акціонерного товариства недостатньо досконала, оскільки у ній присутні елементи, що дозволяють недобросовісним особам використовувати ці економічні структури з метою обману акціонерів; недоліки правової конструкції «акціонерне товариство» зумовлені необхідністю зміни психології людини; проблема взаємовідносин акціонерів як співвласників акціонерного товариства та його виконавчого органу управління. Остаточно неврегульованим залишається питання

збалансованості прав і повноважень менеджерів та акціонерів, особливо тих, які володіють контрольним пакетом акцій.

Розкриття сутності та організації складання внутрішньої звітності по-різному трактується в багатьох джерелах [9; 10 та ін.]. Більшість авторів вирішують питання побудови управлінської звітності для потреб функцій управління: планування, контролю та із врахуванням організаційно-технологічних особливостей діяльності підприємств. Р.С. Кравченко зазначає: «Кожному акціонеру необхідно отримувати інформацію і мати уявлення про те, як діє його підприємство, якими правами і можливостями він наділений, яким чином можна робити вплив на функціонування компанії. При цьому повинен забезпечуватися доступ до регулярної, надійної і порівняної інформації, достатньо детальної, щоб акціонери могли оцінити якість управління, досягнути адміністрацією, і ухвалювати інформовані рішення з питань власності і голосування акціями. Суворий режим розкриття інформації може допомогти в залученні капіталу і підтримці довіри до фондових ринків, а також в поліпшенні розуміння громадськістю структури і діяльності підприємств» [2, с. 6]. Але до цього часу залишається недостатньо вирішеним питання звітності, що надається акціонерам, що обумовлює актуальність дослідження проблеми захисту прав акціонерів на інформацію.

Впровадження корпоративної соціальної відповідальності бізнесу українськими підприємствами може допомогти створити нові ринки в Україні і за її межами, допомогти вирішити соціальні й екологічні проблеми, поліпшити доступ компаній з українським капіталом до міжнародних.

У сучасних умовах розвитку економіки корпоративна соціальна відповідальність в нашій країні наявна лише на великих підприємствах, що вийшли на міжнародний ринок. В Україні корпоративна соціальна відповідальність безпосередньо спрямована на внутрішні соціальні програми, тобто заходи, орієнтовані на персонал суб'єкта господарювання. Основною причиною такої ситуації може бути висока залежність працівників від продуктивності праці. Тому постає необхідність вивчення досвіду зарубіжних країн щодо корпоративної соціальної відповідальності за для вирішення питань інформаційного захисту акціонерів, формування іміджу і ділової репутації підприємств та економіки країни в цілому.

Отже, виникає необхідність у виробленні і впровадженні загальних вимог до інформації, що формується в системі бухгалтерського обліку, яка повинна надаватися акціонерам. Така інформація повинна розкривати якісну оцінку корпоративних характеристик підпри-

ємства: структуру власності і корпоративний контроль, прозорість діяльності вищого керівництва і відповідальність перед акціонерами, характер конфліктів корпоративних інтересів, ділову репутацію акціонерного товариства перед іншими суб'єктами економічних відносин, врахування інтересів яких має бути пріоритетними у процесі господарювання.

Висновки. Встановлено, що без отримання акціонерами повної та достовірної інформації про роботу акціонерного товариства в стислі терміни і за мінімальних матеріальних витрат, здійснення інших прав акціонерами може виявитися досить ускладненим або навіть неможливим. Практично вся інформація різних видів, необхідна акціонерам, формується за допомогою бухгалтерського обліку, хоча на сьогодні існує проблема інформаційної захищеності дрібних акціонерів та їх взаємодії з власниками великих пакетів акцій.

Наведені недоліки діяльності акціонерних товариств спричиняють неврегульованість прав і повноважень менеджерів та акціонерів товариств, підтверджують невирішеність питань звітності акціонерам та захисту їх прав на інформацію.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про затвердження Принципів корпоративного управління: рішення Державної комісії з цінних паперів № 571 від 11.12.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart82/idx82301.htm>.
2. Кравченко Р.С. Корпоративное управление: обеспечение и защита права акционеров на информацию (российский и англо-американский опыт) / Р.С. Кравченко. – М.: Спартак, 2002. – 112 с.
3. Тарасова О.В. Проблеми формування капіталу підприємств корпоративного сектору економіки / О.В. Тарасова // Економіка харчової промисловості. – 2011. – № 1 (9). – С. 40–44.
4. Яковлев В.Ф. Акционерные общества – достоинства и опасности / В.Ф. Яковлев // Журнал для акционеров. – 2000. – № 8 (100). – С. 6.
5. Akerlof G. The market of «Lemons»: Quality Uncertainty and the Market Mechanism // Quarterly Journal of Financial Economics. 1970. Vol. 83. – August. № 3. – P. 488–500 s.
6. Євтушевська О.В. Концепції розвитку корпоративних відносин М.Х. Бунге / О.В. Євтушевська // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – № 27. – Т. 1. – С. 332–336.
7. Dine J. Company Law / J. Dine. – L.: Macmillan Press Ltd., 1998.
8. Галаганов В.А. Акционерное дело: [учебник] / В.А. Галаганов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 544 с.
9. Голов С.Ф. Управлінський облік: [підручник] / С.Ф. Голов; 4-те вид. – К.: Лібра, 2008. – 704 с.
10. Управлінський облік; пер. з англ. 5-го канад. вид. / [Дон Р. Хенсен, Меріен М. Моувен, Небіл С. Еліас, Девід У. Сенков]. – К.: Міленіум, 2002. – 974 с.